

Adelsö sn, Björkö,
Hantlingar före 1947.

P.M.
rör. Björkö.

1934

I. Undersökningar.

- 1680-talet. I inledningen till sin edition av "Björköa Rätten" (1687) redogör Johan Hadorph för en antikvarisk undersökning, som han "för några åhr sedan" företagit på Björkö. Hadorph framför här för första gången teorien, att Birka legat på Björkö. Litt: Henr. Schüok, KVHAAK II, Sthlm 1933, s. 424.
- 1820-talet. Företog Alexander Seton grävningar på Björkö. Litt: Iduna T. 6, p. 128.
- 1859 o. 1861. Undersökningar av geologer^{na/} Erdmann och Törnbohm. Se SGU. Bladet Södertälje 1862.
1871. Besökte H. Stolpe f.f.g. Björkö, där han företog en undersökning i svarta jorden. Med anledning härav besökte även Hans Hildebrand Björkö samt skrev ett P.M. rör. kommande undersökningar (ATA). Litt: Öfversigt af Kongl. Vet. Ak. förh. 1872, N:o 1.
1872. Erhöll Stolpe ett statsanslag å 2.000 kr. (därav 500 kr. för fyndlösen). Undersökningarna bedrevos under 2 månader i svarta jorden. Litt: Öfversigt af Kongl. Vet. Ak. förh. 1873, N:o 5.
1873. Erhöll Stolpe ett statsanslag av 2.000 kr. Utom fortsatta undersökningar i svarta jorden grävde han¹ ett dussin gravhögar vid Kugghamn. Litt: Björkö-fyndet. Beskrifning öfver fornsaker från Nordens yngre järnålder, funna på Björkö i Mälaren. I. Sthlm 1874.
1874. Erhöll Stolpe ett statsanslag av 4.500 kr., vilka huvudsakligen användes för gravundersökningar. Litt: Sur les

découvertes faites dans l'île de Björkö. Comptes-rendu
du congrès archéologique de Stockholm 1874. Sthlm 1876.

1875.

Erhöll Stolpe 4.500 kr. Gravundersökningarna fortsattes.
Litt: Gravundersökningar på Björkö. Tidskr. f. antropol.
o. geografi, bd I, nr 10. 1876.

1876.

Anslaget höjdes detta år till 5.000 kr. Antalet undersökta
högar uppgick nu till över 400. De första undersökningar
å gravfältet mellan borgen och svarta jorden. Litt: Tidskr.
f. antropol. o. geogr., bd I, nr 10. 1876.

1877.

Anslag 5.000 kr. Fortsatta undersökningar av gravfältet
mellan borgen och svarta jorden. Antal undersökta gravar
här utgjorde nu 35 kammargravar och 124 kistgravar.
Större delen av gravarna å Mollängårdsborg undersöktes
dessa och föregående år. Litt: Mbl. 1878, s. 671.

1878.

Anslag 5.000 kr. Grävningarna i svarta jorden återupptogs
och förlades till norra delen, där grävningar tidigare ej
företagits. Ytterligare en grav å gravfältet mellan bor-
gen och svarta jorden undersöktes. Å Grindsbackagravfältet
undersöktes 19 gravar. Några överodlade gravar innanför
östra vällen undersöktes även. Ber. av Stolpe i ATA.

1879.

Anslag 5.000. Ytterligare tre gravar å det kristna grav-
fältet mellan borgen och svarta jorden undersöktes. Å
Grindsbackagravfältet undersöktes 18 gravar. I Hemlandon
och intill vällen undersöktes 236 gravar. I vällen under-
söktes två båtar, av vilka den ena använts för begravning.
Ber. av Stolpe i ATA.

1880.

Anslag 5.000. Inga grävningar.

1881.

Föreg. års anslag togs i anspråk för fortsatta undersök-
ningar å gravfältet närmast öster om vällen, där 170 gravar

undersöktes. Å Kärrbackagravfältet undersöktes 14 gravar.
Se SFT, V, s. 53.

1888. Detta och följande år upprättades gravfältskartor av J. Nordstrand. Gravundersökningarna fortsattes.
1889. Fortsatta gravundersökningar.
1890. Fortsatta undersökningar.
1895. Fortsatta smärre undersökningar, i vilka även O. Almgren deltog. (Samma år företog Stolpe även en mindre undersökning i Sigtunas svarta jord).
1905. Dog Stolpe.
1909. Uppdrog KVHAAK åt Gust. Hallström att redigera Stolpes anteckningar samt inventarisera och beskriva materialet.
- 1911.
1913. Utkom Birka I. Hjalmar Stolpes grafundersökningar etc.
- 1912.
1925. Gust. Hallströms förslag till fältarbeten.
1931. Erhöll H. Arbman i uppdrag av KVHAAK att påbörja en bearbetning av Stolpes material.
1932. Från Ansgarsstiftelsen 500 kronor. Arbman, undersökning på Kyrkvreten, två schakt genom stadsvallen N om Kyrkvreten, en gravhög i Björkhemlanden intill vallen.
1933. Arbman, genomgång av kartorna från 1888-1889.
Från Ansgarsstiftelsen 1000, från Upplands fornminnesför. 500 kr
1934. Arbman, undersökning av en flatmarksgrav NO om Borg, öppnat en kammargrav som tidigare undersökts av Stolpe, schakt genom "Likbränningsplatsen".

II. Statsinköpet.

1910.

I skrivelse 30/1 till Ra och riksdagsman Karl Starbäck erbjödo sig Erik August Karlsson i Oppgården och Karl Alfr. Pettersson i Mellangården att avträda den del av Birkamarken, som är belägen på deras ägor till staten för en köpesumma av 120.000 kronor (Mellangården 20.000 och Oppgården 100.000). Det till försäljning avsedda områdets gränser sammanfalla i huvudsak med "stora förslaget" i nedannämnda K. proposition. Salviksskären, Kajsaskär samt området omkring gravröset å "Inga berg" voro inbegripna i ett eventuellt köp.

Gust. Hallströms P.M. rör köpet med hänsyn till förlämningarna samt Otto Redlunds P.M. med hänsyn till jordförhållandena 3/10.

Preliminära köpekontrakt upprättades.

1911.

Förlängning av de prel. köpekontrakten till 1/5 1912.

1912.

K. propositionen den 23 febr. ang. inköp av vissa delar av Ön Björkö i Mälaren (här bifogad).

K. Maj:ts resolution den 26 april ang. inköp enligt "stora förslaget" för 115.000 kronor.

Enligt nådigt brev 26/4 till statskontoret erhöll länsstyrelsen i uppdrag att avsluta köpet.

Avtal träffades den 30/4 med Alfred Pettersson om Mellangården och Erik August Karlsson om Oppgården. Pettersson har i köpekontraktet rör. Mellangården förbehållit sig rätt att arrendera omkr. 15 tunnland betesmark å Mellangården. Köpesumman utgjorde 15.000 kronor. Oppgården har sålts under villkor att de avtal, som vid försäljningen gällde ang. nyttjanderätten till lägenheterna Höglund och Charlottenlund samt att ett med G. Eriksson och A. Gustafsson träffat avtal om byte av nyttjanderätten av omkr. 2 tunnland hagmark fortfarande skola gälla, och att i köpet icke ingå byggnaderna på lägenheten Charlottenlund ävensom att säljaren skall mot skälig ersättning äga att arrendera

10 tunnland jord under lägenheten Höglund. Köpesumman utgjorde 100.000 kr. Ägostyckning ägde rum, varvid nedannämnda arealer erhöillo följande namn och nummer:

	Mantal	By	Nr	Hemman	Litt	Areal i har
Ink. fr. K.A. Pet- tersson	$\frac{7}{144}$	Björkö	1	Östergården	Acb	6.4125
	$\frac{11}{144}$		3	Mellangården	Ccb	8.9476
	$\frac{2}{192}$		4	Västergården	Dcb	2.8950
Ink. från E.A. Karls- son.	$\frac{47}{144}$		1	Östergården	Aab	33.3879
	$\frac{12}{144}$		1	"	Abb	10.7316
	$\frac{82}{144}$		2	Storgården	Bab	39.7908
	$\frac{11}{144}$		3	Mellangården	Cab	8.1860
	$\frac{17}{144}$		3	"	Cbb	9.3080
	$\frac{29}{192}$		4	Västergården	Dab	12.4681
$\frac{17}{192}$		4	"	Dbb	6.8935	
				Total areal		139.0210

Den totala arealen, som utgör omkring 281,6 tunnland, är sålunda något mindre än vad i propositionen den 23 febr. 1912 uppgavs.

Ägaren av Mellangården upplåter den 28/10 till staten utan ersättning de s.k. Yttre och Inre Salviksskären $\frac{1}{144}$ mantal Björkö nr 3, Mellangården litt Cba men förbehåller sig nyttjanderätten under sin livstid.

1913. Statsmarken tillträdde den 4/1 enl. köpebrev denna dag.

1914. Ägarna av Östergården, Ingeborg Andersson, Erik August Eriksson och Oskar Emil Eriksson försälja till staten den dem tillhöriga delen av svarta jorden med tillhörande

III. Förvaltning och vård.

- 1908-09. strandremsa 1/40 mantal Björkö nr 1 Östergården litt Adb, omfattande 1.6560 aker. Köpekontrakt 30/6, köpebrev 8/11. Området tillträdde av staten 30/6.
1913. Statsrådet tillträdde den 4/1. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 1/8 anhåller Domänstyrelsen i samråd med Riksbankens styrelse att få öfverlämna statsrådets skatteal och vass till lägenheten Charlottenlund, vilka uppförts av skepparen J.G. Thuring, som enligt avtal den 3/1 1874 erhöill nyttjanderätt till denna lägenhet på 50 år jämte sedermera tillagt strandområde å den s.k. Notudden, allt å ägorna till Björkö nr 4. Sedan Thuring avlidit, överläto arvingarna den 8/9 till staten samtliga å lägenheten uppförda byggnader med rätt för A. Zachrisson och hans hustru att under deras återstående livstid bebo byggnaderna och nyttja tomten.
1930. I köpekontraktet 1912 rör. Öppgården gjordes även ett undantag ifråga om lägenheten Höglund såtillvida, att den skulle få bebos och brukas av ägarens fader Karl-Erik Andersson under hans livstid. Sedan denne den 7/1 avlidit har även Höglund helt och hållet ingått i statsegendomen.
- I skrivelse till Kungl. Maj:t den 7/3 biträder Domänstyrelsen och Riksbankens styrelse förslag. Utarrenderingen bör inrättas till 5 år och ske under hand. Inkomsten av A-gruppen bör sedan Styrelsens utgifter blivit gäldade, tillfalla staten. Inkomsten av B-gruppen bör tillföras domänfonden. Sedan ärendet remitterats till Akademien, föreslår Akademien i underordnigt utlåtande den 7/4, att arrendet av såväl A- som B-gruppen skall inflyta till Domänstyrelsen, som i detta let årligen ställer 500 kronor till Akademien för förtäring. Domänstyrelsen anser sig ej kunna biträda detta förslag. I underordnigt utlåtande den 24/4 med tanke på arrendets betydelse för nybyggnader s.s., samt att förvärd är ett för staten och främmande kapital.
- I Kungl. brev till Domänstyrelsen den 13/3 bifalles förslaget om uppdelning i A- och B-grupper. A-gruppen skall stå under Akademien vård och inkomster. B-gruppen skall förvaltas som jordbruksdomäns. Inkomsterna av A-gruppen skola, sedan Domänstyrelsens kostnader blivit ersatta, tillfalla staten.

III. Förvaltning och vård.

1905-06.

Gunnar Hallström inköper skogen å vissa delar av Hemlanden, vid Kugghamn och Borg för att förhindra avverkning.

1913.

Statsområdet tillträdades den 4/1. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 1/8 anhåller Domänstyrelsen i samråd med Riksantikvarien att få ombesörja statsområdets skötsel och vård till den 14/3 1914. Nåd. bifall den 8/8, varefter egendomen utarrenderas för ett års tid.

1914.

Vid gemensamt sammanträde mellan Domänstyrelsen och Riksantikvarien den 14/2 beslöts att uppdelas statsområdet i två grupper:

A-gruppen, som omfattar de för fornvården viktigaste områdena och ställes under Akademiens vård;

B-gruppen, som avskiljes som jordbruksdomän och ställes under Domänstyrelsens vård och förvaltning.

I skrivelse till Domänstyrelsen den 5/3 bifogar Riksantikvarien ett av Gust. Hallström utarbetat förslag till denna delning, vari även föreslås en arrendetid av tillsvidare 5 år.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 7/3 biträder Domänstyrelsen Riksantikvariens förslag. Utarrenderingen bör inskränkas till 5 år och ske under hand. Inkomsten av A-gruppen bör, sedan Styrelsens utgifter blivit gäldade, tillfalla Akademien. Inkomsten av B-gruppen bör tillföras domänfonden.

Sedan ärendet remitterats till Akademien, föreslår Akademien i underdånigt utlåtande den 7/4, att arrendet av såväl A- som B-gruppen skall inflyta till Domänstyrelsen, som i stället årligen ställer 500 kronor till Akademiens förfogande. Domänstyrelsen anser sig ej kunna biträda detta förslag (underdånigt utlåtande den 24/4) med tanke på arrendeavkortningar för nybyggnader m.m., samt att fornvård är ett för Styrelsen främmande ändamål.

I Kungl. brev till Domänstyrelsen den 13/5 bifalles förslaget om uppdelning i A- och B-grupper. A-gruppen skall stå under Akademiens vård och inseende. B-gruppen skall förvaltas som jordbruksdomän. Inkomsterna av A-gruppen skola, sedan Domänstyrelsens kostnader blivit ersatta, tillfalla Aka-

demien. Hos Länsstyrelsen inestående arrendemedel skola överlämnas till Akademien med avdrag för kostnaderna för ägostyckningen. Domänstyrelsen skall vidare träffa avtal med lämplig arrendator för 5 år.

I skrivelse till Akademien 29/5 framhåller Domänstyrelsen, att högre avgäld kan betingas, om A- och B-grupperna samtidigt utbudas på arrende. Redovisning för A-gruppen efter varje arrendeårs slut utlovas.

I skrivelse till Länsstyrelsen den 23/10 anhåller Domänstyrelsen, att yttrande infordras från E. A. Karlsson, om han vill övertaga arrendet på 5 år fr.o.m. den 14/3 1914. Riksantikvariens ombud skall förhandla med honom om dispositionsrätt tills vidare av en våning i villan i Västra hagen eller, om denna upphör, rätt till ersättning. Samtidigt föreslår Domänstyrelsen uthyrning av villan på Ångholmen, dock ej längre än till 14/3 1919. Egendomen utarrenderas till Karlsson t.o.m. 14/3 1915.

1915.

Enligt överenskommelse den 2/7, som föregick arrendekontraktens undertecknande, överlät Akademien till E. A. Karlsson, Oppgården, dispositionsrätten till undre våningen i Villan. Samtidigt överlät samme Karlsson arrendet till den 14/3 1919 av vissa områden inom A-gruppen till tillsyningsmannen E. A. Karlsson.

I kontraktet rörande A-området finnas bestämmelser rörande plöjning intill fornlämningarna, lösfynd etc. Från B-området undantages skogen, som ställes under skogsstatens vård och förvaltning. Rökning eller annan fällning av träd får endast ske med tillstånd av Riksantikvariens ombud och efter utsynning av vederbörande jägmästare. Arrendatorn må släppa sina kreatur på bete å av Riksantikvariens ombud anvisad hagmark.

1916.

Upprättas karta av e. lantmätaren O. A. Lindén.

1919.

Av det till A-gruppen hörande området stå omkring 62 har under Akademiens förvaltning. Återstoden av nämnda grupp har fr.o.m. den 14/3 uppdelats i två arrendelotter Mellangården litt. A och Oppgården Litt. A.

1920. På begäran av Akademien överföres enligt Kungl. brev den 23/4 till A-gruppen den i SV delen av statsområdet belägna delen, där Charlottenlund m.fl. byggnader ligga.
1921. I skrivelse till Länsstyrelsen den 7/1 anhåller Domänstyrelsen om förslag till förnyad utarrendering från den 14/3 1924. Med anledning härav anmodas domänintendenten att verkställa arrendeuppskattning. Sammanträde hölls den 25/8 och den 16/11.
- Överjägmästaren i Stockholms-Gävle distrikt verkställer inspektion. Samtliga skogsbestånd äro i största behov av vårdande genomhuggning. Å A-området, där betning är förbjuden, hade tack vare överriklig gräsväxt stor skadegörelse anstälts av sorkar. Betesförbudet bör därför upphävas. Skogindelningsplan bör upprättas.
1922. Sammanträde för arrendeuppskattning den 18/8.
- 1922-23. Upprättas genom Domänverkets försorg skogshushållningsplan.
1923. Sammanträde för arrendeuppskattning den 2/8, därefter inkommer domänintendenten till Länsstyrelsen med instrument över arrendeuppskattning jämte särskilt yttrande av Riksantikvariens ombud. Vid nämnda förrättning upptogs bl.a. till behandling frågan om uppförande å B-gruppens del av vissa åbyggnader för densamma upplåtande som särskilt arrende. Uppskattningsmännen ansågo sig dock ej kunna biträda detta förslag för det dåvarande. I sammanhang med arrendevärderingen hade Länsstyrelsen jämväl förordnat vederbörande lantmätare uppgöra fullständig beskrivning över all Kronans mark. Enligt denna av distriktslantmätare H. Lindahl uppgjorda beskrivning tillhör numera Kronan, sedan 1/40 mantal Östergården litt. Adb inköpts och tillagts Kronans ägor, tillhoppa 1 413/720 mantal Björkö n:r 1-4. Dessa ägor ha hittills varit uppdelade enligt följande:

^{ån}var/^{yo} Framhålles önskvärdheten att egendomen förses med
för självständigt jordbruk erforderliga åbyggnader.
Nya arrendekontrakt.

1931. Påbörjas röjningar i större skala.
1933. Akademien inköper får för avbetning å fornlämningsområ-
dena.
Uppskattningsförrättning den 24/10 genom domänintendenten.
1934. Akademien har får avsikt att anlägga en fårfarm.

sedda delen skall utan ersättning av Domänstyrelsen genom utarrendering tillgodogöras samt härav inflytande avkastning tillfalla Akademien.

P.M. av Otto Janse den 1/8 rörande "kreaturslöst lantbruk".

P.M. av A. Rylander den 21/8 rörande arrendeuppdelning. Laga av- och tillträdessyn förrättas den 9/9 å arrendelotterna Oppgården litt. A och B samt Mellangården litt. A 1 och B 1. Med anledning härav uppgjorde landskontoret förslag till avräkning med de avträdande arrendatorerna. Hallströms P.M. den 10/10 rörande från Domänstyrelsen insända arrendekontrakt (Lundsängen, skogens skötsel). Hallströms P.M. den 11/10 rörande genom Domänstyrelsen för yttrande insända skogsindelningsförslag.

Akademiens skrivelse till Domänstyrelsen den 1/12 rörande skogsindelningsförslaget, vilket ej bör fastställas för 20 år utan blott tills vidare. Skog bör ej få utstämplas utan att ombud för Riksantikvarien är närvarande.

1925.

Akademiens skrivelse den 21/1 till Domänstyrelsen med återställande av kontrakten.

P.M. i juni av I. A. Hedenlund och A. Enqvist. Häri föreslås bl.a. gallring av skogsbeståndet i Hemlanden samt provbetning därstädes. Förslag att c:a 10 tunnland upplåtas till bete under högst 5 år.

Rapport från Gust. Hallström rörande röjningen söder och väster om borgen.

Skrivelse från A. Rylander den 12/9 till Länsstyrelsen med begärda upplysningar angående arrendeförhållanden.

Domänstyrelsens fastställelseresolutioner å två skogshushållningsplaner/den 19/9 (för 20 år)
(för A- och B-grupperna)

1928.

A. Rylander föreslår i skrivelse till Riksantikvarien, att vissa områden skola få användas till bete i stället för till slätter. En del skog bör upphuggas och försäljas. Gallring nödvändig på många håll.

1929.

Arrendevärdering den 13/8.

Länsstyrelsens skrivelse till Domänstyrelsen den 1/11,

^{ånvo/}
vari/ framhålles önskvärdheten att egendomen förses med
för självständigt jordbruk erforderliga åbyggnader.
Nya arrendekontrakt.

1931.

Påbörjas röjningar i större skala.

1933.

Akademien inköper får för avbetning å fornlämningsområ-
dena.

Uppskattningsförrättning den 24/10 genom domänintendenten.

1934.

Akademien har för avsikt att anlägga en fårfarm.